

En svensk tjurfäktare anfader till engelska kungahuset?

Ingmar Söhrman, docent i spanska

”Eftersom kungen ville roa sig befallde han att en tjurfäktning skulle anordnas den 24 [maj]. Jag gladdde mig mycket åt detta eftersom jag hittills inte sett någon, och den unge greve Königsmarck, som är svensk, ville fäkta till en ung flickas ära, och hon är dotter till en nära väninna till mig. Detta gjorde att jag hade ännu större längtan att bege mig till Plaza Mayor [i Madrid] där min släkting i sin egenskap av kastiliansk adelsdam hade sin tilldelade balkong, som dekorerats med baldakin, gobelänger och kuddöverdrag i kungens färger. [...]

Här måste jag inflika innan jag fortsätter denna lilla berättelse, att det finns fastlagda regler för denna typ av strid, som man kallar duell, eftersom en riddare anfaller tjuren och slåss med denne i envig. Här är några saker som man beaktar i denna [kamp]. Man måste vara född adelsman och erkännas som sådan för att få kämpa till häst. Det är inte tillåtet att dra svärdet mot tjuren innan denne utmanat er. Det anses som en utmaning att denne sliter pikenerarspjutet eller lansen från er hand, eller att denne rycker av er hatten eller kappan, eller att den sårar er eller hästen eller någon i ert följe. I detta fall anser riddaren sig tvungen att rida rakt mot tjuren, då han är i ett låst läge, vilket innebär att han måste hämnas på tjuren eller dö, och det är nödvändigt att sticka denne, det vill säga ge denne ett slag med svärdet i huvudet eller i halsen. Men om hästen riddaren rider vägrar att röra sig framåt, hoppar riddaren ner på marken och avancerar djärvt mot det vilda djuret. [...]

Första dagen, som jag såg spelen gick spelfunktionärerna till den bortersta dörren av arenan för att säga till de sex ryttarna (av vilka en var greve Königsmarck) att de skulle komma ut för att kämpa. Deras hästar var kolossalt vackra och magnifikt utrustade. Utan att räkna alla som red hade varje [tjurfäktare] tolv [hästar] som fördes fram av ridknektarna, och sex mulor som bar lansar och spjut av mycket torr furu, fyra eller fem fot långa, målade och dekorerade och med välslipade järnspetsar, och mulorna bar schabrak av sammetstyg i de kämpandes färger. [...]

Riddarna var helt klädda i svart och bar sidendräkter med guld- och silverbrodyr. De hade vita fjädrar utmanande målade i olika färger som stack upp på hattens ena sida med en lysande kokard med diamanter och en likadan kordong. [...]

Dessa riddare red alla utomordentligt väl och [hedrade sitt land] med sin stora färdighet. De var alla av ädel börd, och var och en av dem hade fyrtio lakejer, en del var klädda i guldmoaré med spetsar, andra i blodröd brokad med invävda guld- och silvertrådar, och de övriga på annat sätt, alla enligt utländska moden, antingen turkiska, ungerska, moriska, indianska eller på infödningssätt. Flera lakejer bar knippen med dessa spjut, som jag tidigare har talat om, och det hela blev mycket vackert. De red över Plaza Mayor med hela sitt följe, ledda av sex funktionärer till trumpetmusik. De red mot kungens balkong och bugade djupt och bad honom om tillstånd att kämpa mot tjurarna, vilket de fick, och kungen önskade dem seger. [...]

Tjugo tjurar sprang ut den första dagen. En var mycket modig och skadade svårt greve Königsmarck i benet, och även om hästen inte fick hela stöten blev den helt utmattad och greven hoppade snabbt ner på marken och även om han inte var spanjor ville han inte bryta mot någon av reglerna.

Det var gripande att se världens vackraste häst i detta tillstånd; den sprang i full galopp runt arenan så att det slog gnistor kring hovarna, och den dödade en man som den slog emot med huvud och bringa. Man öppnade en grind i sargen, och hästen sprang ut.

Så fort greven blivit sårade böjde sig en skön spanjorska, som trodde att han kämpade för henne, över balkongräcket och viftade flera gånger med en näsduk åt honom för att ge honom mod vad det verkade; men han såg inte ut att behöva denna uppmuntran. Han gick tappert med svärdet i hand, trots att blodet strömmade från hans sår, och han var tvungen att stödja sig på en av sina betjänter: men detta hindrade honom inte från att tillfoga tjuren ett stort sår i huvudet och precis när han vänt sig mot den sida, där den vackra flicka han kämpat för satt, kysste han svärdet och föll avsvimmad i armarna på sina följeslagare som bar ut honom halvdöd.

Men man får inte tro att detta slags olyckor avbryter föreställningen, och man måste komma ihåg att man inte får sluta annat än på kungen order; så att när en av riddarna sårats följer de andra honom till sargens port och återvänder sedan direkt för att fortsätta kampen.”

Denna skildring av den förste svenske tjuvfäktarens bravader ger den franska grevinnan Marie Christine d’Aulnoy i sin bok *Relation du Voyage d’Espagne*. Innan vi går in på hennes liv och Königsmarcks kan det vara värt att notera att även om tjuvfäktningen har sina rötter i den urgamla indoeuropeiska tjuvkulten, så är denna konst, för det är snarast så man får betrakta den, oavsett vad man tycker om fenomenet som sådant, till sin karaktär och dekor mycket formad av barockens stilideal. Som vi redan konstaterat i skildringen av d’Aulnoy var det vid denna tid bara adelsmän som fäktades och då först och främst till häst. Ridande tjuvfäktare finns än i dag och de kallas *rejoneadores*, men den i dag i särklass vanligaste tjuvfäktaren, som strider till fots och ofta kommer från ganska enkla förhållanden, dök inte upp förrän på 1700-talet, och blir inte vanlig förrän i slutet av detta sekel.

La Plaza Mayor (Stora torget) i Madrid stod färdigt 1619 och användes till allehanda aktiviteter, och de som bodde i husen runt torget hyrde ut sina fönster och balkonger till åskådarna. En plaza mayor är ett torg som omges av pelargångar på alla sidor, och de mest kända är den i Madrid och den i Salamanca.

Den äventyrliga grevinnan

Året 1680 var då den tämligen misslyckade kungen, Karl (Carlos) II, den förhaxade, skulle gifta sig med prinsessan Marie Louise av Orléans. Äkten-skapet blev barnlöst, och vid Karls död bröt det spanska tronföljdskriget ut, men det är en helt annan historia. Emellertid vet vi genom de protokoll som finns bevarade att det hölls en tjuvfäktning på Plaza Mayor i Madrid den 7 februari 1680 med anledning av det kungliga bröllopet, och sedan hölls det en den 26 april då den nyblivna drottningen fyllde år, men sedan hölls ingen förrän flera år senare. Protokollen anses vara tillförlitliga. Detta har föranlett vissa att betvivla d'Aulnoys beskrivning som autentisk. Det var inte så ovanligt att man vid denna tid friskt lånade av andras texter för att spä på sina egna reseskildringsintryck. Men nu skriver d'Aulnoy inte i klartext månadens namn i sin text utan anger bara dagen i ett brev daterat den 29 maj, varför man tycker att hon borde hänföra sig till samma månad. Men detta är ju inte alls säkert, utan hon talar sannolikt om den som ägde rum den 26 april. Det exakta datumet var knappast särskilt viktigt vid denna tid. Det är vi som i den stressade nutiden skall ha verifierbara exakta datum och klockslag. Det är även möjligt att det i själva verket var den tidigare tjuvfäktningen vid det kungliga bröllopet hon såg, men då blir datumet lite märkligare, även om boken faktiskt skrevs först tio år senare, varför minnet lätt kan ha spelat ett antal spratt.

Hela hennes skildring av livet i Spanien kan karaktäriseras av att hon trots sina något ytliga adelsdamsmanér hade en nästan fotografisk skärpa i sin beskrivning av de händelser hon valde att beskriva. Hon var mycket positiv till Spanien de nästan två år hon stannade, och hon verkade också som någon sorts korrespondent för paristidskriften *Gazette*, grundad av Renaudot femtio tidigare.

Hon föddes 1650 eller 1651 och gifte sig mycket ung med den 30 år äldre François de la Motte, baron d'Aulnoy, som ansågs vara en vacker men trist människa, och som ruinerades av sitt utsvävande leverne. Marie Christine d'Aulnoy och hennes mor ansågs ligga bakom det misslyckade mordförsök som gjordes på baronen av två adelsmän, som dömdes och senare avrättades. Man har ansett dem vara damernas älskare. Mordförsöket fick emellertid de två adelsdamerna att för en tid lämna Frankrikes

jord för att inte dras in i rättegången. Marie Christine lade sig under spanientiden till med en titulär uppgradering och kallade sig grevinna i stället för baronessa, men det var inte heller helt ovanligt. Med lite akademiskt detektivarbete kan man alltså någorlunda datera händelsen och också se att den kvinna som skildrade denna första svenska tjurfäktarprestation var en nog så intressant personlighet och äventyrare.

Tjurfäktarens gåta

Vem var då denne Königsmarck som dök upp i Madrid? Familjen Königsmarck hade blivit svensk två generationer tidigare, då Hans Kristoffer Königsmarck gick i svensk tjänst under trettioåriga kriget och med tiden steg till fältmarskalks rang och av drottning Kristina upphöjdes till greve. Han hade för svensk räkning erövat Prag och bland annat krigsbyte förde han med sig Silverbibeln till Sverige. Han slutade sina dagar som svensk generalguvernör över Bremen och Verden, som han styrde från sitt slott Agathenburg, uppkallat efter hustrun Maria Agatha, och som låg utanför Stade. Sonen Conrad Christoffer, gift med Maria Christina, syster till den svensk fältmarskalken Carl Gustaf Wrangel, gjorde sig också ett namn, men dog rätt ung.

Tre av barnen blev på olika sätt bemärkta i historien – Carl Johan, Maria Aurora och Philip Christoffer. Den mest kända torde den begåvade och sköna Maria Aurora vara. Hon var mycket uppvaktad och blev älskarinna åt kung August II av Polen och som ett resultat av förbindelsen födde hon den senare så framgångsrike fältherren Moritz av Sachsen.

Den stolte tjurfäktaren borde alltså rimligen vara en av de två bröderna. Carl Johan var född 1659 och Philip Christoffer 1665, så det sannolikaste vore att anta att var Carl Johan, som 1680 var 21 år. Sedan fadern dött 1673 reste Carl Johan runt i Europa med sin farbror Otto Wilhelm, som trots en framgångsrik diplomatisk och militär karriär blev herostratiskt ryktbar då han i venetiansk tjänst i strid med osmansk-turkiska trupper i Aten kom att ansvara för det anfall som ledde till att Parthenon sprängdes i luften, eftersom de turkiska trupperna använt detta som krutförråd.

Carl Johan gick i malteserriddarnas tjänst och blev, så protestant han var, malteserriddare, som egentligen är en katolsk orden. Hans resor förde

honom emellertid till Spanien. I början av 1681 skrev han till sin farbror sedan han duellerat med en spansk officer och dödat denne på ett engelskt skepp utanför Gibraltar. Han flydde då till Alger. Genom brev vet vi att han därifrån under sommaren tog sig till London där han sökte upp sin bror Philip Christoffer. Sedan dök han i september plötsligt upp i Frankrike. Han hade då i England träffat en fjortonårig mycket förmögen änka, Elisabeth Ogle, som gifts bort vid 11 års ålder. Hon besvarade hans gillande, men blev ändå genom sin farmors intriger bortgift med Thomas Thynne. Upprörd konspirerade han med tre kumpaner som i februari 1682 mördade Thynne, och alla fyra greps, men eftersom Carl Johan legat sjuk vid själva mordet blev han frikänd, medan de andra tre dömdes och avrättades. Han lämnade skyndsamt landet med lyckönskningsbrev från både den blivande engelske kungen (Jakob II) och Ludvig XIV.

På vägen till Frankrike hittade han emellertid en annan liten engelsk grevinna, som lätsades vara hans page, och hon nedkom snart med en dotter. Carl Johan lämnade den lilla familjen i ett kloster och återvände själv till Spanien och deltog på fransk sida i striderna i Katalonien. Därefter övergick han till farbroderns venetianska armé och dog 1686 i en febersjukdom i Grekland under striderna med det Osmanska rikets trupper. En kort äventyrlig karriär som innefattat ”äran” av att ha varit den förste svenske tjuvfåktaren, och till nyligen den ende, slutade i en helt annan del av Europa.

Den försvunne

Bröderna Königsmarck var visserligen födda och delvis uppvuxna i norra Tyskland men de var ändå svenskar med stort intresse för England. Sedan fadern dött tjänstgjorde Philip Christoffer vid hovet i Sachsen, men fortsatte därefter sina studier i England, där han också började få smak på sällskapsliv och hasardspel. Efter rättegången mot Carl Johan såg också Philip Christoffer sig föranlåten att lämna England. Därefter vidtog resor runt om i Europa och senare en militär karriär. Slutligen hamnade han vid hovet i Hannover, där han återsåg en gammal barndomsvän i kurfurstinnan Sophia Dorothea som han i späd ungdom kysst bak gardinerna, när ingen såg, enligt var Aurora skrivit i en anteckning. Hon var gift med

tråkmåsen Georg Ludwig, som med tiden blev kung av England. Barndomskamraternas gamla kärlek blomstrade åter upp. Hon hade redan då två barn med kurfursten. Philip Christoffers förhållande med henne var både för tidigt och för sent för att han skulle vara far till barnen. De älskande träffades och skrev kärleksbrev i en aldrig sinande ström, och planerade till slut att rymma tillsammans.

Den 1 juli 1694 får så Philip Christoffer ett brev med texten:

Herr greve, min prinsessa önskar träffa er. Hon kan inte skriva till
Er eftersom hon bränt sin hand och har givit mig order att meddela
Er att ni kan bege er till henne via den lilla trappan, som förut.

Han begav sig till mötet, och sedan dess har ingen sett honom. Troligen mördades han där. Efteråt har man hittat ett mansskelett under golvet, men om det är Philip Christoffers jordiska kvarlevor är ovisst. Vissa forskare har menat att kroppen styckades och begravdes utanför slottet.

Senare erkände en person vid namn Bussman mordet. Även Philip Christoffers tidigare förälskelse grevinnan Clara von Platen, som försmåddes när Philip Christoffer hittat tillbaka till sin barndomskärlek Sofia Dorothea, anses som en möjlig anstiftare till mordet. Han skall också ha erkänt det inför en pastor Kramer, men troligen var det kurfursten, som trots att han själv tog sig älskarinnor, inte kunde förlåta sin hustru hennes kärleksaffär med Königsmarck.

Kurfurstens oförsonlighet ledde inte bara till skilsmässa några månader senare utan till att Sophia Dorothea i praktiken spärrades in på slottet Ahled i Lüneburg, och hon förbjöds att någonsin mer träffa sina barn. Den unge Georg August skall ha försökt ta sig in till sin mor men misslyckats. Eftersom hon dessvärre dog ett år före sin förre make, kunde inte sonen, sedan han blivit engelsk kung, gottgöra det hela, men hans förhållande till fadern blev allt mer ansträngt.

Vad kan då dessa historier lära oss?

Det är alltså två bröder som ägnat sig åt de i titeln angivna äventyren, och vi kan konstatera att den kvällstidningsbraskiga rubriken inte riktigt håller, eftersom det dels handlar om två olika personer, som visserligen var

bröder, och dels om att det inte förefaller sannolikt att Philip Christoffer skulle varit tillstädes för att vara far till den blivande Georg II, även om han tidigare än 1683, då prins Georg August föddes, varit förälskad i den blivande kurfurstinnan och flera år senare återupptog förhållandet, och säkerligen då också på ett mer intensivt sätt. Största delen av korrespondensen, över 700 brev, är bevarad. Nog finns här ett märkligt tragiskt mänskligt perspektiv både på mordet på Philip Christoffer och på den stackars inspärrade Sophia Dorothea, men även på de furstliga barnen som aldrig fick återse sin mor.

Däremot är det alldeles klart att Sverige bestod sig med en icke oäven tjuvfäktare för drygt 300 år sedan. Först under den allra senaste tiden har Emil "El Vikingo" Gernandt deltagit i några mindre tjuvfäktningar i Mijas på Solkusten och börjat göra sig ett namn som den andre svenske tjuvfäktaren, även om han i svensk press påståtts vara den första. Men som vi sett ligger han många sekler efter. Carl Johan Königsmarck fäktades vad vi vet bara en enda gång men då i det mest prestigefyllda sammanhang man kunde tänka sig på den tiden, och dit har inte hans sentida efterföljare nått än.

Det är en fascinerande historia inte bara om en äventyrare utan om flera. De som nedtecknat berättelserna är inte mindre spännande som personer än de båda huvudpersonerna i denna framställning. Här förenas egentligen de två humanistiska huvudinriktningarna: den historisk-filosofiska är tämligen uppenbar, eftersom det blivit ett återskapande av en skärva av den historiska verkligheten, och den språkliga, eftersom jag aldrig upptäckt den här historien om jag inte kunnat läsa spanska och därför hittat beskrivningen av tjuvfäktningen i Ramón de Mesonero Romanas klassiska bok om historiska händelser förbundna med olika gator och byggnader i Madrid, *El antiguo Madrid. Paseos histórico-anecdóticos por las calles y casas de esta villa*, från 1861. Inte heller hade jag hittat grevinna d'Aulnoys berättelse om inte också franska hade varit ett språk på min repertoar. De behövs ofta båda två inriktningarna för att man skall komma någon vart och världen är betydligt mer mångfacetterad och mångkulturell än vad många tror. Dessutom började det hela långt innan de första böckerna var skrivna, men visst är det spännande när en händelse i gången tid tar form

genom att man hittar bitar på de mest osannolika ställen, vilka kan fogas samman till ett helt. Humanistisk forskning är många gånger en fråga om att lägga pussel, och steget till en riktigt komplicerad deckare är kanske inte så långt, men det akademiska perspektivet består just i att ställa upp djärva hypoteser och sedan försiktigt pröva dem både mot kända fakta och mot rimliga resonemang. Lyckas man då göra en trovärdig beskrivning av det hela så har man nått en bit på vägen att upptäcka och förstå vår kulturella kontext, för det är det humaniora gör.

Avslutningsvis kan man kanske lite filosofiskt se den vetenskapliga helheten genom att något tillspetsat konstatera att utan naturvetenskapen hade det varit omöjligt att leva, och utan humaniora hade det inte varit värt att leva.

”Varför vill (s) driva Britta från sitt hus?”

Vems är huset på moderaternas valaffisch?

Sofia Tingsell, doktorand i svenska

Hur skall vi tolka moderaternas budskap på denna valaffisch? Vad är det de menar att socialdemokraterna vill? Bli av med Britta som visat sig vara avfälling eller få Britta att lämna huset hon bor i? Anledningen till att vi kanske tvekar är det lilla ordet *sitt*, vars syftning inte förefaller helt glasklar här. Vems hus är det egentligen frågan om? Med hjälp av omvärldskunskaper fastnar de flesta av oss säkert för att det är Brittias hus, dvs. för den senare tolkningen. Det gör vi kanske för att vi vet att fastighetsskatten är en hjärtefråga för moderaterna och att de hävdar, att den i vissa fall kan bli så hög att människor tvingas lämna sina hem. Men vad säger gammal hederlig grammatik om *sitt* i den här meningen? När heter det *sitt* och när heter det *hennes*? Kan man säga som moderaterna gör på sin affisch och ändå mena, att det är Brittias hus som är aktuellt? Det är frågor som en humanist kan fundera över – åtminstone om humanisten är språkvetare. Låt oss dyka lite djupare ned i några av dessa frågor.

Han håller sig till sina regler – grammatik och reflexiver

Normativa grammatikor som Erik Wellanders *Riktig svenska* och även den relativt nya *Svenska Akademiens grammatik*, presenterar en enkel syntaktisk huvudregel för valet mellan personliga och reflexiva possessiva pronomen: Reflexiva possessiva pronomen (*sin, sitt, sina*) används för att syfta tillbaka på subjektet i samma sats. I meningen *Mia besökte sin moster* syftar *sin* på subjektet *Mia*. Avser man att syfta på något annat än satsens subjekt använder man de personliga pronomenen i genitivform (*hans, hennes, dess, deras*). I *Peter besökte hans moster* syftar *hans* på någon annan, inte på subjektet *Peter*. Regeln är för övrigt bara intressant i tredje person. För *mig*,